

Др Петар Драгишић,
научни сарадник

Институт за новију историју Србије
Београд

УДК 94:314.151.3-054.73(=163.3/.6)(494)''196/197''(093.2)
331.5-054.73(=163.3/.6)(494)''196/197''(093.2)

Југословенска економска емиграција у Швајцарској шездесетих и седамдесетих година 20. века*

Апстракт: Чланак је концизни преглед проблематике запошљавања и боравка југословенских економских миграната у Швајцарској шездесетих и седамдесетих година 20. века. Посебна пажња поклоњена је односу југословенских власти према југословенским „гастарбајтерима“ у Швајцарској. Чланак је пре свега заснован на подацима из необјављених архивских докумената.

Кључне речи: Југославија, Швајцарска, економска емиграција, политичка емиграција, пропаганда

Појачана потреба земаља Западне Европе за увозом радне снаге покренула је педесетих и шездесетих година 20. века велики талас имигрирања у тај део Европе. Резултат је био драматичан пораст броја странаца у поменутим земљама. Тако се од 1950. до 1994/1995. године број странаца на територији ЕУ–15,¹ Норвешке, Швајцарске и Лихтенштајна повећао око пет пута. Према подацима за 1970. годину, највише страног становништва живело је у Савезној Републици Немачкој (око три милиона), затим Француској (око 2,6 милиона) и Великој Британији (око два милиона). Знатан број странаца живео је и у Швајцарској (1,100.000), Белгији (око 700.000), Шведској (око 410.000) и Холандији (око 260.000). Дванаест година касније број странаца у поменутим земљама био је осетно већи. У Савезној Републици Немачкој је 1982. године живело око 4.700.000 странаца, док је милион странца мање живело у Француској. Велики број њих је те године живео и у Великој Британији (око 2.100.000), Швајцарској (око 926.000), Белгији (око 886.000) и Холандији (547.000). Удео

* Рад је настао у оквиру пројекта Традиција и трансформација – историјско наслеђе и национални идентитети у Србији у 20. веку (№ 47019), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Белгија, Данска, Немачка, Финска, Француска, Грчка, Велика Британија, Италија, Ирска, Луксембург, Холандија, Аустрија, Португалија, Шведска и Шпанија.

страног становништва у укупном становништву био је 1982. године највећи у Лихтенштајну (34,1%), Луксембургу (26,3%), Швајцарској (14,4%) и Белгији (9%). Нешто мањи удео забележен је те године у Савезној Републици Немачкој (7,6%), Француској (6,7%), Великој Британији и Холандији (по 3,8%).²

Швајцарска је била међу најомиљенијим дестинацијама економских миграната у хладноратовској епохи европске историје. Њихов удео у укупној популацији Швајцарске је 1974. године износио чак 16,7% (1.100.000). Највећи број странаца долазио је из Италије, али је постепено растао и удео имиграната из других земаља, пре свега из Југославије и Турске. Имигрирање у Швајцарску наилазило је, међутим, на велики отпор дела швајцарске јавности, који је захтевао редуковање уселавања. Држава је реаговала доношењем *Begrenzungsverordnung* 1970. године, који је постао кључни алат швајцарских власти за контролисање имиграције.³

Потреба западноевропских земаља за допунским изворима радне снаге подударила се шездесетих година са успоравањем југословенског привредног развоја и повећаним оптерећењем југословенског тржишта рада, што је покренуло велики талас економски мотивисане миграције из „пасивних“ крајева социјалистичке Југославије у правцу Западне Европе. Већ почетком шездесетих година југословенски режим је започео трагање за моделом извоза вишка радне снаге на Запад који не би угрозио функционисање југословенске привреде, па је 1962. године Савезни секретаријат за рад донео *Упутство о поступању при запошљавању радника у иностранству*. Мере југословенских власти показале су да је циљ тадашње југословенске емиграционе стратегије био смањење притиска на југословенско тржиште рада извозом незапослених неквалификованих радника. С друге стране, југословенски режим је био свестан негативних последица евентуалног „одлива мозга“, због чега је отежавано емигрирање квалификоване и висококвалификоване радне снаге. Уследило је дефинисање институционалног оквира за контролу економске емиграције из Југославије, те закључивање билатералних споразума са појединим државама које су запошљавале југословенске раднике.⁴

Према југословенским изворима, 1969. године у укупним „европским миграцијама рада“ грађани Социјалистичке Федеративне Републике Југославије учествовали су са 6%, уз приметну тежњу пораста.⁵ Убедљиво највећи број

² Bade, Klaus J., *Europa in Bewegung. Migration vom späten 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, München 2000, стр. 302–303. (у даљем тексту: Bade, Klaus J., *Europa in Bewegung...*)

³ Bade, Klaus J., *Europa in Bewegung...*, стр. 355–357.

⁴ Ivanović, Vladimir, *Geburtstag pišeš normalno. Jugoslovenski gastarbajteri u SR Nemačkoj i Austriji 1965–1973*, Beograd 2012, стр. 55–69. Са Француском је такав споразум склопљен 1965. године, са Аустријом и Шведском годину дана касније, а са Савезном Републиком Немачком 1969. године.

⁵ Архив Југославије (АЈ), Социјалистички савез радног народа Југославије (ССРЈ) 142, ф-475, Запошљавање наших грађана у иноземству, мај 1970.

Југословена је одлазио на рад у земље немачког говорног подручја. Према југословенским подацима, 1977. године је 350.000 Југословена радило у Западној Немачкој, близу 200.000 у Аустрији, док је око 25.000 Југословена било запослено у Швајцарској.⁶ Пад броја запослених Југословена у Западној Европи, у односу на почетак седамдесетих година је у поменутом документу објашњен је као последица „ситуације на иностраном тржишту рада“, као и „повољнијим условима за запошљавање у земљи“.⁷

Табела 1: Југословенски грађани на привременом раду у Европи 1973. и 1977. године (у 1000)

	1973	1977
СР Немачка	535	350
Аустрија	195	120
Француска	75	58
Швајцарска	35	25
Шведска	25	25
Холандија	12	8
Белгија	5	4
Луксембург	1,5	1
Италија	7	6
Данска	5	4,5
Остале европске земље	4,5	13,5
Укупно европске земље	900	615

Извор: АЈ, 142, ф-740, Извештај о остваривању политике запошљавања...

I

Средином шездесетих година у Швајцарској је боравило око 7000 југословенских држављана и 1.200 југословенских радника у сектору пољопривреде, који су се у Швајцарској запослили на основу уговора између Завода за запошљавање СР Србије и Савеза швајцарских пољопривредника. У извештају југословенске амбасаде у Берну за 1965. годину констатовано је да је број југословенских држављана у Швајцарској у односу на претходну годину благо порастао упркос покушајима швајцарских власти да редукују број иностраних радника. У извештају је та чињеница протумачена тиме да

⁶ АЈ, 142, ф-740, Савезни комитет за рад и запошљавање, Извештај о остваривању политике запошљавања, запошљавања у иностранству и постепеног враћања југословенских грађана са привременог рада у иностранству у 1977. години, март 1978. (у даљем тексту: АЈ, 142, ф-740, Извештај о остваривању политике запошљавања...)

⁷ АЈ, 142, ф-740, Извештај о остваривању политике запошљавања...

југословенски радници у Швајцарској „имају репутацију добрих и способних радника и стручњака, по правилу се коректно понашају и не праве проблеме месним властима“.⁸

Образовни профил југословенске економске емиграције у Швајцарској средином шездесетих година није одступао од квалификација југословенских гастарбајтера у другим земљама Западне Европе. Упадљиву већину чинила је радна снага нижег образовног нивоа. Према подацима југословенске амбасаде у Берну за 1965. годину, висококвалификовани стручњаци (лекари, инжењери, архитекте, ветеринари, агрономи, фармацеути, стоматолози и сл.) су чинили само 10% укупног броја југословенских држављана запослених у Швајцарској, док је удео квалификованих радника разних струка износио око 60%. Огромну већину Југословена запослених у Швајцарској чинили су млади људи. Према подацима за 1965. годину, само 20 југословенских „гастарбајтера“ у Швајцарској је било старије од 50 година, док је највећи део чинила популација између 25 и 35 година.⁹

Тежња ка порасту броја Југословена запослених у Швајцарској се, упркос осетном смањењу броја страних радника у Швајцарској, наставила и у наредној години. Према подацима југословенске амбасаде у Берну, 1966. године у Швајцарској је било запослено око 10.000 југословенских држављана, од чега чак 8.000 на територији Генералног конзулата Цирих. Као и у извештају за претходну годину, подвучен је позитиван став швајцарских власти према економским мигрантима из Југославије. Наведено је да и да швајцарски послодавци „цене“ југословенске раднике и „све више их траже“.¹⁰

У извештају југословенске амбасаде у Берну за 1967. годину такође је подвучен позитиван став Швајцараца према тамошњим југословенским радницима и похваљен степен њихове интегрисаности у швајцарско друштво: „У целини, наша радна снага се оцењује као сериозна, релативно се брзо уклапа у овдашње услове рада, прихвата и придржава се швајцарских норми и обичаја, те стога ужива бољи углед од италијанске, шпанске и друге (емиграције – П. Д.).“¹¹

Крајем тих седамдесетих година у Швајцарској је радило више од 600.000 страних радника, а страни држављани су чинили чак око 15% укупног броја становника Швајцарске. Највећи број страних радника долазио је из Италије, Шпаније, Немачке, Француске, Југославије, Аустрије и Турске. Највише стра-

⁸ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 124/V-36, Амбасада СФРЈ у Швајцарској, Годишњи извештај за 1965. годину

⁹ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 124/V-36, Амбасада СФРЈ у Швајцарској, Годишњи извештај за 1965. годину

¹⁰ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 124/V-37, Амбасада СФРЈ у Швајцарској, Годишњи извештај за 1966. годину

¹¹ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 124/V-38, Амбасада СФРЈ у Швајцарској, Годишњи извештај за 1967. годину.

них радника у Швајцарској је крајем седамдесетих година било запослено у металној и машинској индустрији (око 20%) и грађевинарству (око 16%). Око 12% укупног броја странаца радило је у сектору трговине и банкарства, док је око 9% било запослено у угоститељству. Знатно мање странаца радило је у здравству, индустрији одеће и обуће и у прехранбеној индустрији.¹²

Боравак и запослење страних радника у Швајцарској су седамдесетих година били регулисани различитим типовима боравишних и радних дозвола. Дозвола А издавана је сезонским радницима, којом им је давана могућност боравка и рада у Швајцарској до девет месеци у једној календарској години. Радник запослен на основу визе А није имао право да мења послодавца или кантон, а искључено је било и спајање породица. Већа права имали су радници са дозволом Б, која се продужавала сваке године, а издавала ју је кантонална полиција за странце. За ту дозволу могли су да конкуришу и сезонски радници после четири узастопне године рада у Швајцарској. Радници са дозволим Б имали су право да после 12 месеци мењају послодавца и кантон, а било им је омогућено и спајање породица, тако што су после 15 месеци од издавања дозволе могли да у Швајцарску доведу супружника и малолетну децу. Дозвола Ц представљала је сталну дозволу, тј. дозволу настајења. Страни радници су имали могућност да конкуришу за дозволу Ц након пет, односно десет година непрекидног боравка у Швајцарској. Тај тип боравишне дозволе доносио је олакшице у погледу запошљавања и обезбеђивао право на разна социјална давања.¹³

**Табела 2: Страни радници у Швајцарској
(13. децембар 1977)¹⁴**

Италијани	271.224
Шпанци	64.418
Немци	62.780
Французи	61.081
Југословени	27.640
Аустријанци	24.274
Турци	15.967

Извор: АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом...

¹² Архив Југославије (АЈ), Социјалистички савез радног народа Југославије (ССРНЈ) 142, ф-277, Савезни секретаријат за иностране послове – Управа за раднике на раду у иностранству, „Југословенски грађани на привременом раду у иностранству. Проблематика запошљавања, рада и боравка“, Београд, 1978. година. (у даљем тексту: АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом...)

¹³ АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом...

¹⁴ Бројеви укључују и сезонске раднике.

Према подацима швајцарских власти, крајем децембра 1977. године у Швајцарској је живело (са годишњом дозволом боравка, односно сталном дозволом) више од 36.000 југословенских држављана (радника, чланова њихових породица и других), што је представљало благо повећање у односу на претходну годину, када је тамо боравило око 34.500 Југословена. Према подацима из извештаје Управе за радника у иностранству Савезног секретаријата за иностране послове СФРЈ, током 1977. године 214 Југословена је добило швајцарско држављанство.¹⁵

Више од две трећине југословенских грађана у Швајцарској живело је, према подацима за 1977. годину, на јурисдикционом подручју Генералног конзулата СФРЈ у Цириху. Од наведеног броја Југословена у Швајцарској нешто више од 25.000 било је запослено. У тај број нису улазили југословенски сезонски радници, којих је 31. децембра 1977. године било 2.530. Тај податак не пружа праву слику о броју сезонских радника из Југославије у Швајцарској. Крајем августа 1977. године у Швајцарској је радило више од 27.000 сезонских радника из Југославије. Велика већина је, међутим, крајем године напустила Швајцарску (као и ранијих година), док су остали углавном они сезонски радници запослени у зимским туристичким центрима.¹⁶

Табела 3: Југословенски држављани у Швајцарској са годишњом и сталном дозволом боравка (31. децембра 1977. године)

Конзуларно подручје	Годишња дозвола боравка	Стална дозвола (дозвола настањења)	Укупно југ. грађана
Генерални конзулат Цирих	18.767	6.909	25.666
Амбасада Берн	5.995	2.405	8.400
Генерални конзулат Женева	1.566	577	2.143
Укупно	26.318	9.891	36.209

Извор: АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом...

Наведени подаци ипак не пружају потпуну слику о броју југословенских држављана који су по различитим основама боравили и радили у Швајцарској. Према проценама из документа Управе за раднике у иностранству Савезног секретаријата за иностране послове СФРЈ, у Швајцарској је у том периоду

¹⁵ АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом...

¹⁶ Исто.

између четири и пет хиљада Југословена радило „на црно“ и то посебно на сезонским пословима.¹⁷

Табела 4: Старосна структура југословенских грађана у Швајцарској 1977. године (укупно 36.209, без сезонских радника)¹⁸

до 6 година	5.692	30 – 39 година	10.309
7 – 15 година	2.857	40 – 49 година	5.253
16 – 19 година	854	50 – 59 година	1.167
20 – 29 година	9.723	преко 60 година	354

У извештају Управе за раднике у иностранству Савезног секретаријата за иностране послове СФРЈ за 1977. годину подвучено је незадовољство због оклевања швајцарске стране да са Југославијом закључи међудржавни споразум којим би се регулисало запошљавање југословенских држављана у Швајцарској, због чега се запошљавање Југословена у Швајцарској обављало мимо југословенских служби за запошљавање, „приватним каналима, на основу непосредних аранжмана између послодаваца и радника, или посредством удружења послодаваца“. Поред тога, оцењено је да Конвенција о социјалном осигурању, закључена између Југославије и Швајцарске 1962. године, југословенским држављанима у Швајцарској није обезбеђивала нека од основних права у области здравственог, пензијског и инвалидског осигурања.¹⁹

II

Југословенске власти нису биле пасивни посматрач живота југословенских економских миграната у Швајцарској. Дипломатска представништва СФРЈ настојала су да контролишу идеолошки развој радника „на привременом раду“ у Швајцарској преко клубова у којима су се гастарбајтери из Југославије окупљали. Кључни циљ таквог деловања југословенских власти био је настојање да се спречи утицај политичке емиграције на новопридошле економске мигранте из Југославије. У једној анализи Државног секретаријата за иностране послове из 1970. године оцењено је да је политичка емиграција у југословенским гастарбајтерима видела „извор за подмлађивање својих редова“, те да су политички емигранти из Југославије настојали да политички обликују гастарбајтере и укључе их у своје организације.²⁰

¹⁷ АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом...

¹⁸ Исто.

¹⁹ Исто.

²⁰ Драгишић, Петар, „Клубови југословенских радника у Западној Европи седамдесетих година“, *Токони историје*, 1, 2010, стр. 133. (у даљем тексту: Драгишић, П., „Клубови југословенских радника...“)

У настојању да спрече политичко „заstraњивање“ југословенских економских емиграната, односно њихово повезивање са југословенском политичком емиграцијом југословенске власти су посебну пажњу поклањале идеолошком обликовању југословенских гастарбајтера. Посебно значајну улогу у политичко-пропагандном раду са југословенском економском емиграцијом у Западној Европи играли су клубови југословенских радника. У документу Државног секретаријата за иностране послове „Југословенски грађани на раду у иностранству и задаци ДСИП-а“ из 1970. године подвучена је неопходност подршке клубовима југословенских радника у иностранству „под условом њихове патриотске и прогресивне оријентације“.²¹

Оснивање клубова Југословена у Швајцарској започело је средином шездесетих година прошлог века. Тада су активни били клубови у кључним центрима Швајцарске: Цириху, Берну и Женеви. Према наводима из годишњег извештаја амбасаде у Берну за 1965. годину, клубови Југословена у Швајцарској су за кратко време постали „широка платформа за организован свестран рад са нашим грађанима“. У извештају је, као један од главних задатака клубова означено „идеолошко уздизање“ Југословена у Швајцарској. Тамо су организоване забаве, приказивани филмови, прослављани државни празници.²²

У извештају југословенске амбасаде за наредну годину још експлицитније је наглашена политичко-пропагандна функција југословенских клубова у Швајцарској. Оцењено је да су се они показали као „најбоља платформа за организовање и подстицање друштвено-политичке и свих других активности“. Наведено је да су у њима радници информисани о „новостима из земље“, организована су предавања, филмске пројекције, те забавне и спортске манифестације. Одржавани су и „дискусиони састанци“ о најосетљивијим питањима, попут привредне реформе и Брионског пленума.²³

Почетком седамдесетих година 20. века активности југословенских клубова у Швајцарској биле су још интензивније. Клуб у Цириху тада је у свом саставу имао три ансамбла народних игара, пет шаховских и пет фудбалских секција. Филијале југословенског клуба у Цириху налазиле су се у 18 градова (Базел, Баден, Ст. Гален, Цуг, Давос и тд.). Клуб је организовао бројне приредбе, филмске пројекције, гостовања културно-уметничких друштава из Југославије, али и пружао помоћ радницима да се боље интегришу у швајцарско друштво.

²¹ Dragišić, P., „Klubovi jugoslovenskih radnika...“, стр. 135.

²² АЈ, ЦКСКЈ, IX, 124/V-36, Амбасада СФРЈ у Швајцарској, Годишњи извештај за 1965. годину.

²³ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 124/V-37, Амбасада СФРЈ у Швајцарској, Годишњи извештај за 1966. годину.

Организовани су курсеви немачког језика, а члановима клуба пружане су и различите врсте правне помоћи.²⁴

Према подацима Савезног секретаријата за иностране послове из јуна 1978. године, у Швајцарској је деловало 39 клубова југословенских радника, од којих чак 28 на подручју Генералног конзулата у Цириху. Шест клубова се налазило на територији под јурисдикцијом амбасаде СФРЈ у Берну, док је пет југословенских клубова деловало на подручју Генералног конзулата у Женеви. Управа за раднике у иностранству ССИП је у поменутом извештају подвукла масовност југословенских клубова, илуструјући ту оцену податком да је манифестацијама југословенског клуба у Цириху присуствовало и до 2.000 Југословена.²⁵

Идеолошко-пропагандне активности су, преко допунске наставе, обухватале и децу емиграната. Према извештају Управе за раднике у иностранству Савезног секретаријата за иностране послове СФРЈ за 1977. годину, у Швајцарској је тада боравило 8.550 југословенске деце (4.196 до четири године старости, 1.500 од четири до шест година и 2.854 од седам до петнаест година). Југословенском допунском наставом у Швајцарској тада је било обухваћено око 65% југословенске деце основношколског узраста и 200 деце предшколског узраста. Највећи број ученика потицао је из СР Хрватске и СР Србије. Крајем 1977. године у Швајцарској је постојала 21 југословенска допунска школа, са три истурена одељења. У југословенским допунским школама у Швајцарској тада је било ангажовано 65 југословенских наставника, чија је републичка припадност била пропорционална републичкој припадности југословенске школске деце у Швајцарској.²⁶

Табела 5: Републичка припадност деце полазника југословенске допунске наставе у Швајцарској (1977. године)

СР Србија	683
СР Хрватска	584
СР Босна и Херцеговина	135
СР Словенија	125
СР Црна Гора	28
СР Македонија	21

Извор: АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом..

Предшколска настава за југословенску децу у Швајцарској на њиховом матерњем језику, односно допунска настава на основношколском нивоу, у потпуности су биле у надлежности југословенских власти. Југословенска страна фи-

²⁴ Dragišić, P., „Klubovi jugoslovenskih radnika...“, стр. 129–130.

²⁵ Исто, стр. 129–130.

²⁶ АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом...

нансирала је одржавање двојезичне наставе, ангажовала наставнике, одређивала наставне планове и програме и обезбеђивала дидактичке материјале. Допунска настава одржавана је једном недељно и трајала је четири школска часа.²⁷

Допунска настава за југословенску децу у Швајцарској укључивала је и њихово идеолошко обликовање. О томе најбоље говоре дидактички циљеви предмета који су предавани деци југословенских миграната у Швајцарској. У оквиру предмета „Моја домовина“ код деце је требало развити „осећај припадности властитом народу и домовини – Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији – братској заједници народа и народности“. Ученике је, између осталог, требало упознати „са значајним догађајима којима су наши народи остварили братство и јединство и извојевали своју независност.“ У настави историје акценат је стављен на „историјске корене братства и јединства“, док је циљ наставе географије био развијање код ученика осећања „да негују љубав према њиховој ужој домовини (републици – П. Д.) и заједничкој домовини СФРЈ, осећање поноса што су њени грађани, а уједно и поштовање и разумевање према свим народима и народностима, придоносећи тако одгоју социјалистичког патриотизма, хуманизма и интернационализма.“²⁸

У оквиру допунске наставе припремане су и приредбе поводом југословенских државних празника. Према извештају Управе за раднике у иностранству ССИП-а из 1978. године, ученици који су били укључени у југословенску допунску наставу су поводом прослава „Титових јубилеја“ написали око 500 литерарних радова с темом „Тито – симбол наше младости“. Прорежимска оријентација допунске наставе наилазила је на отпор југословенске политичке емиграције у Швајцарској, због чега су забележене и претње наставницима од екстремне политичке емиграције.²⁹

Југословенски режим није само радио на идеолошком усмеравању југословенских радника у иностранству и њихових породица, већ је покушавао и да усмерава и токове њиховог зарађеног новца. Настојало се да се југословенски радници убеди да штедне улоге депонују у југословенским, а не у страним банкама. Томе је средином шездесетих година допринело поједностављивање отварања девизних рачуна у југословенским банкама. Ипак, у извештају југословенске амбасаде у Берну за 1965. годину указано је на потребу даљег редуковања формалности код отварања девизних рачуна, односно потребу бржег извршења налога власника рачуна „јер је то пут за задобијање поверења, а самим тим

²⁷ АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом...

²⁸ АЈ, 142, 275, Информација амбасаде СФРЈ у Берну о југословенским допунским школама на подручју Швајцарске (стање – 15. април 1976.)

²⁹ АЈ, 142, 277, Југословенски грађани на привременом....

и за извлачење девизних средстава из страних банака³⁰. Усмеравање новца швајцарских Југословена рађено је и уз помоћ клубова југословенских радника. Тако је клуб у Цириху посредовао приликом отварања рачуна у Југобанци и Београдској удруженој банци.³¹

Однос југословенских власти према југословенским радницима у Швајцарској уклапао се у опште правце југословенске политике према питању економске емиграције. С једне стране југословенском режиму је одговарао одлив „прекобројне“ радне снаге, чиме је знатно релаксирано преоптерећено тржиште рада у Југославији. Поред тога, југословенска привреда је снажно профитирала од девизних дознака радника „на привременом раду у иностранству“. Ипак, одлазак тако великог броја Југословена на Запад суочило је југословенски режим са сложеним изазовима. Боравак стотина хиљада југословенских радника и њихових породица на простору другачијег идеолошког контекста наметнуо је југословенским властима специфичне задатке. Активним пропагандним акцијама југословенски режим је настојао да предупреди идеолошко и политичко „застрањивање“ југословенских економских миграната на Западу и спречи њихово повезивање са југословенском политичком емиграцијом. Отуда је амбивалентан став југословенских власти према феномену економске емиграције био детерминисан, с једне стране, свешћу о економској користи одлива радне снаге, а с друге страхом од могућих политичких консеквенци боравка југословенских радника на Западу.

³⁰ АЈ, ЦКСКЈ, IX, 124/V-36, Амбасада СФРЈ у Швајцарској, Годишњи извештај за 1965. годину.

³¹ Драгишић, П., „Klubovi jugoslovenskih radnika...“, стр. 130.

Summary

Petar Dragišić

Yugoslav Economic Emigration in Switzerland during the 1960s and the 1970s

Since the mid-1960s, an increasing pressure to Yugoslav labor market forced hundreds of thousands of Yugoslavs to emigrate to the West. The vast majority of Yugoslav economic emigrants settled in the German-speaking countries. In the mid-1960s, there were around 10.000 Yugoslav citizens in Switzerland. A decade later, there were around 35.000 Yugoslavs (workers, their families...) with the residency permit in Switzerland. According to the facts for 1977, around 25.000 Yugoslavs were employed in Switzerland. Great majority of Yugoslav workers in Switzerland were younger people with lower education.

During the sixties and the seventies, Yugoslav authorities devoted serious efforts to actively influence the life of Yugoslav economic emigrants in Switzerland. The Yugoslav regime politically and ideologically influenced Yugoslav „Gastarbeiters“ through their clubs and intended to prevent them from connecting with Yugoslav political emigration. As in the other western European countries with large Yugoslav emigrants' communities, Yugoslav authorities organized additional education for the children of Yugoslav emigrants, in order to promote policy and ideology of Yugoslavia.